

50. Sarbej V. G. Do 130–richchja z dnja narodzhennja V. V. Tar-novs'kogo // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 1967. – №4. – S.118–121; Jogo zh. Muzejna i arhivna shevchenkiana V. V. Tarnovs'kogo // Zbirnyk prac' shistnadcjatoj naukovoї Shevchenkivs'koi konferencii. – K.: Naukova dumka, 1969. – S.134–140.

51. Stepovych A. Z agrarnoi' polityky na Pravoberezhzhi 1880–h rokiv // Za sto lit. Materialy z gromads'kogo j literaturnogo zhyttja Ukrai'ny XIX – pochatku XX stolittja. Pid red. M. Grushevs'kogo. – Harkiv, 1929. – Knyga 4. – S.181–189.

52. Stepovych A. Do kyi'vo–galyc'kyh zv'jazkiv na pochatku 1870–h rokiv (z shhodennykiv G. P. Galagana) // Za sto lit. – Harkiv, 1930. – Knyga 5. – S.183–191.

53. Trostjanskij M. Russkij filantrop i ego dejaniya (Venok na pamjat' N. A. Tereshhenku v Gluhove ot Kievskoj Pervoj Gimnazii). – Kiev, 1909. – 16 s.

54. Faktorovich M. D. Chlenova L. G. Hudozhestvennye muzei Kiev. – M.: Iskusstvo, 1977. – 255 s.

55. Fedorchenko I. I. Blagotvoritel'nye obshhestva g. Kiev na Kievskoj Vserossijskoj vystavke 1913 g. – Kiev, 1913. – 64 s.

56. Fedorov–Davydov. U istokov russkogo impressionizma // Russkaja zhivopis' XIX veka. Sb. st. / Pod red. V. M. Friche. – M., 1929. – S.133.

57. Shevchenkivs'ki miscija Ukrai'ny. – K.: Vyd–vo Akademii' Nauk URSR, 1957. – 162 s.

58. Shevchenkivs'kyj slovnyk. U 2–h t. – K.: Vyshha shkola, 1976. T.1: A–Mol. – 415 s.

59. Shepelev L. E. Carizm i burzhuzija vo vtoroj polovine XIX v. – L.: Nauka, Leningr. otd–nie, 1981. – 276 s.

60. Hanko V. M. Kustarno–hudozhnij ruh v Rosii' ta promysly Poltavshyny na zlami XIX – XX st. // Rosijs'ko–ukrai'ns'ki mystec'ki zv'jazky. Zbirnyk. – K.: Mystectvo, 1955. – S.174–180.

Kozak A. V., master, Institute of History Education National Pedagogical University named after M. Dragomanov (Ukraine, Kyiv), kafetno@ukr.net

Charity and philanthropy in Ukraine in the second half of the XIX – early XX century in the Russian imperial and soviet historiography

The analysis of scientific, historical and art–literature regarding coverage of charity and philanthropy in Ukraine in the second half of XIX – early XX century. In a review of the literature of the imperial period shown motivation charity Ukrainian businessmen, merchants, industrialists, awareness of the need and help disadvantaged people in need, as well as financing for development, education, science, art. The historiography of this period, despite the apologetic nature and the obvious bias, contains an obvious bias in nature and contains important material on trends, structure and content of charity and philanthropy of individuals and societies.

Soviet historiography not only silent and ignored, but falsified charity and collection activities Ukrainian patrons, their contribution to the conservation of the national culture, acquainted with the achievements of public art, life of the people not only in Europe but also in the world.

The writings of this period idealized and biased highlighted the role of the Russian imperial culture in the development of Ukrainian culture and other colonized peoples of Russia.

Keywords: historiography, charity, patronship, collectibles, Ukrainian entrepreneurs, art.

Kozak A. V., магистр, Институт исторического образования, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), kafetno@ukr.net

Благотворительность и меценатство в Украине второй половины XIX – начала XX в. в российской имперской и советской историографии

Осуществлен анализ научной, исторической и искусствоведческой литературы по освещению благотворительности и меценатства в Украине второй половины XIX – начала XX в. В обзоре литературы имперского периода показано мотивацию благотворительности украинских предпринимателей, купцов, промышленников, осознание ими необходимости помощи обездоленным и нуждающимся людям, а также финансирование развития, образования науки, искусства.

Советская историография не только замалчивала и игнорировала, но и фальсифицировала благотворительность и коллекционную деятельность украинских меценатов, их вклад в сохранение памятников национальной культуры, ознакомление общества с достижениями искусства, жизнью народов не только Европы, но и мира.

Ключевые слова: историография, благотворительность, меценатство, коллекционирование, украинские предприниматели, искусство.

УДК 94(477)«1860/1889»

Нікітенко А. І.,
викладач кафедри гуманітарних наук,
ДЗ «Дніпропетровська медична академія
МОЗ України» (Україна, Дніпропетровськ),
dneprjanka@yandex.ua

ПОДРУЖНЕ ЖИТТЯ НАРОДОЛЮБНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ПОРЕФОРМНОЇ ДОБИ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Розглядається стан розробленості проблематики подружнього життя народоловної інтелігенції Наддніпрянської України пореформної доби в історіографії. Метою статті є аналіз праць, де розглядаються сімейні та подружні відносини народоловів або окремі їх аспекти та проаналізувати найбільш вивчені сюжети. Досягнення поставленої мети спирається на загальнонаукові та спеціально–історичні методи дослідження, зокрема, проблемно–хронологічний та періодизації. Автором виділено чотири періоди наукового осмислення народоловних інтелігентів другої половини XIX ст. Дослідження історіографічної спадщини дозволяє дійти висновку, що проблематика подружнього життя народоловної інтелігенції Наддніпрянської України 60–80–х рр. XIX ст. розроблена фрагментарно.

Ключові слова: історіографія, соціальна історія, народоловна інтелігенція, шлюб, подружнє життя.

Соціальна історія в останні десятиріччя стала науковим напрямом, що переживає бурхливий розвиток в українській та зарубіжній історіографії та охоплює широку й різноманітну проблематику. На фоні дослідницької активності особливо помітними є тематико–проблематичні прогаліни. Для української історичної науки це мало–вивчена сфера міжособистісних взаємин, зокрема, тих, що охоплюють контекстуальне поле шлюбу та подружнього життя. Ця теза здається справедливою щодо осмислення науковцями народоловної інтелігенції другої половини XIX ст., якої стосується солідний масив фахової літератури, де протягом тривалих років сформувалась низка потужних проблемно–тематичних векторів [30, с. 100].

Але студіювання сімейної історії українських інтелігентів, складовою якої є і подружнє життя тільки нещодавно почало оформлюватися у самостійний дослідницький напрям. Попри порівняну новизну робіт, предметно спрямованих на сферу сімейно–шлюбних стосунків, звертань до питань, що відображають взаємини між чоловіком, дружиною, родичами у рамках інших розвідок про народоловну інтелігенцію, чимало. Тож для проведення досліджень у даній площині слід врахувати історіографічну спадщину, здобутки попередників.

Мета даної статті полягає у тому, щоб з'ясувати яке місце в контексті вивчення народоловної інтелігенції пореформного періоду належить працям, де розглядаються сімейні та подружні відносини або окремі їх аспекти та проаналізувати найбільш досліджені сюжети.

Використовуючи проблемно–хронологічний метод та метод періодизації, можна виділити чотири історіографічні періоди. **Перший період** вивчення хронологічно охоплює 1860–1910–ті рр. – час зародження студій щодо народоловної інтелігенції. У його межах доцільно виділити два етапи. 1860–1890–ті рр. позначилися появою розвідок, присвячених народоловству, що пов'язано з постатями ідеологів та активних учасників українського руху, зокрема, В. Антоновичем, М. Драгомановим, Т. Рильським [24, с. 1–25] та ін., проте їхні дописи на сторінках українознавчої періодики мали скоріше публіцистичне, аніж наукове спрямування.

У 1890–1910 рр. відбувається перехід осмислення народоловної інтелігенції на більш фаховий рівень. Велику питому вагу мали історико–персоналістичні

статті В. Науменка [19], Д. Овсянико–Куликовського [21], присвячені відомим учасникам українського руху 1860–1880-х рр. Хоч подружнє життя ще не стало предметом наукового осмислення, але знайшло доволі репрезентативне відображення в тематичній мемуаристиці, що публікувалася у періодиці. Тож у 1860–1910-ті рр. відбулося входження проблематики, пов'язаної з українським народолюбством в історіографічний контекст.

Другий історіографічний період хронологічно охоплює початок 1920 – середину 1930-х рр. Нижня межа обумовлюється активізацією українознавчих студій взагалі та студій, присвячених народолюбній інтелігенції другої половини XIX ст., зокрема. Верхня – утвердженням більшовицького режиму в СРСР і сталінських ідеологічних догм у вивченні історії. Визначна роль у науковому осмисленні українського руху та його учасників належить М. Грушевському та історико–філологічному відділу ВУАН, який почав функціонувати під його керівництвом. Наукова активність українського історичного загалу переважно проявлялась на сторінках історичної періодици. З'являються перші наукові праці, де розглядалися окремі аспекти сімейних та подружніх взаємин. Зокрема, це персоналістичні розвідки, що містили уточнення щодо біографій народолюбців, вступних статей до публікації джерел особистого походження. Вагоме місце належить публікації «До біографії С. А. Подолінського» С. Буди, де висвітлювалося, зокрема, взаємини Сергія Андрійовича з дружиною – народницею Н. Андреевою [7, с. 192–207]. Дослідник детально проаналізував конфлікт між нею та свекрухою, залучаючи, зокрема, відомче листування та матеріали судочинства [7, с. 205–207].

Подружнього життя народолюбних інтелігентів С. Буда торкнувся у вступному коментарі до археографічної публікації статті та листа М. Ковалевського [8, с. 200–206]. У рамках цього дослідження автор торкнувся стосунків між Миколою Васильовичем та його жінкою, відомою учасницею російського революційного руху – М. П. Ковалевською. Спираючись на слідчі матеріали та донесення поліції, автор проаналізував, що це за особа, її спосіб життя, стосунки з чоловіками, відносини з маленькою донькою [8, с. 200–206].

З точки зору сімейної історії цікава розвідка В. Міяковського, присвячена постаті Б. С. Познанського. Вивчаючи причини, які обумовили освіченого чоловіка з шляхетної родини шукати товариства селян, носити їхній одяг, жити в сільській хаті, В. Міяковський вказував на подружнє життя героя свого дослідження, який побрався з сільською дівчиною [18, с. 90].

«Селянський» шлюб здобув відображення у біографічному нарисі Н. Бракер про О. Михалевича. Аналізуючи «Хроніку Скулинських–Михалевичів», написану самим Опанасом Івановичем під час перебування у тюрмі, власні спогади та спогади народолюбного кола, дослідниця висвітлила життя Опанаса Івановича крізь призму сімейного життя [6, с. 153–165]. Важливою є стаття С. Єгунової–Щербини «Пам'яті учителя», присвячена постаті Л. Смоленського. Автор чималу увагу приділила шлюбу Леоніда Анастасійовича з О. Худзинською, котра підтримувала його на ниві педагогічної та народолюбної діяльності та була учасницею Одеської громади [15, арк. 15]. Також проблематика подружнього життя порушувалася у роботах М. Іваненка [13], О. Дорошківича [12], М. Грінченко [13], М. Левченка [17] та ін.

Третій період – (середина 1930 – початок 1990-х рр.). Нижня межа обумовлюється зростанням впливу тоталітаризму в СРСР на історичну науку та підміну дослідницької роботи на використання сталінських ідеологічних догм з «Історії ВКП(б). Краткий курс» 1938 р. [26, с. 335]. Народолюбство другої половини XIX ст. та більшість його представників підпадали під тенденційну трактовку «буржуазні націоналісти», а значить фактично не вивчалася. Верхня межа – відцентровими процесами у СРСР, закладенням сприятливих умов щодо вивчення проблем українського руху і його учасників [26, с. 336].

Не можна розглядати період середини 1930 – початку 1990-х рр. щодо наукового вивчення народолюбної інтелігенції виключно як радянський. Адже серйозне студіювання розгорнулося у країнах зарубіжжя, еміграційними, а згодом і діаспорними науковцями, які дослідили чимало важливих проблем у контексті осмислення народолюбної інтелігенції, зокрема інтелектуальний та суспільний виміри українського руху. Фахівцями вивчалися й окремі сюжети щодо подружнього життя народолюбців [1, с. 89–94]. Але дослідження цих аспектів мало більш прикладне значення. Наприклад, у праці Д. Дорошенка про В. Антоновича підрозділ «Одруження» присвячений не самим взаєминам між чоловіком та дружиною, а біографії Варвари Іванівни Антонович [11, с. 46].

У 1950-ті рр. у радянській історіографії поновилися дослідження щодо народолюбної інтелігенції другої половини XIX ст. Це пов'язано з процесом десталінізації радянського суспільства доби хрущовської «відлиги». Але концепт українського народолюбства не вписувався у тодішні теоретико–методологічні схеми та розглядався в контексті загальноросійського революційного процесу [26, с. 336–339]. Науковому вивченню піддавалися локальні сюжети з історії українських громад та їхня культурно–просвітницька праця, зв'язки з російськими народниками. Такий підхід притаманний, зокрема, працям В. Борисенка, М. Рудька та ін. [4, с. 17–22].

Паралельно розвивався персоналістичний напрямок. З'явилося чимало розвідок, присвячених видатним постатям науки, літератури, драматургії та музики, які були активними учасниками українського руху другої половини XIX ст., проте не підпали під тенденційну трактовку «буржуазні націоналісти». У більшості цих праць, за влучним виразом С. Світленка «антропологічний підхід не широко застосовувався» [26, с. 337]. Тому лише в окремих дослідженнях історико–персоналістичного характеру вводилися сюжети щодо подружніх взаємин та родинного життя в цілому.

До таких досліджень належить книга В. Плачинди «Павло Житецький». Про подружнє життя йдеться у розділі «Навіки твій Павло!». На основі листування між П. Житецьким та його дружиною, дослідник розглянув такі сюжети, як обставини взяття шлюбу та взаємини подружжя. Утім, інтерпретація цих моментів мінімальна. По суті вона підмінялася надзвичайно розлогим цитуванням листів Павла Гнатовича до Варвари Семенівни, що головним чином дозволяє скласти певне уявлення щодо їхнього інформаційного потенціалу, але не щодо авторських методик. Найбільш аналітично ним висвітлені відносини між Житецькими у 1880-х – на початку XX ст. В. Плачинда робив акцент на почуттєво–емоційному компоненті взаємин подружжя [23, с. 60–61].

Окремі аспекти подружнього життя здобули відображення в монографії В. Франчук про О. Потебню [29, с. 105–107].

Четвертий період – (з початку 1990-х рр. – до сьогодні). розпочався з відновленням державної незалежності України. Необхідність створення власної візії української історії, початок знайомства з досвідом іноземних колег, назрілий поворот від студіювання макро– до мікросюжетів, численні лакуни у вивченні українського руху XIX ст. стали тими факторами, що обумовили сплеск досліджень, присвячених народоловній інтелігенції. Наукове осмислення української ідеї у її практичному та теоретичному вимірі актуалізувалося в умовах процесу державотворення.

У 1990–2000-ні рр. сформувалося декілька потужних напрямків: вивчення світоглядних позицій та суспільно–політичної, науково–освітньої, благодійницької діяльності народоловців, що здійснювалося як на колективному так і на персоналістичному рівнях. Розгорнулися історіографічні, джерелознавчі, археографічні, теоретичні студії з історії українського народоловства.

Біографічні дослідження сучасних фахівців заповнюють лакуни та привносять вагомі доповнення до доробку попередників щодо суспільної, культурницької, творчої, наукової діяльності, ідеологічних переконань народоловній інтелігенції. Але домінування національної парадигми у наукових підходах витиснуло на периферію застосування методик « нової соціальної історії ». Поза більшістю таких розвідок залишалися родинні взаємини, зокрема, подружнє життя.

У персоналістичних студіях 1990 – початку 2000-х рр. лише деякі науковці спеціально розглядали окремі аспекти взаємин між чоловіком та дружиною. Зокрема, В. Короткий та В. Ульяновський, автори монографії « Володимир Антонович: постать на тлі епохи » не оминули подружнього життя Володимира Боніфатійовича, його стосунки в першому та другому шлюбах. Вивчаючи світ подружніх відносин на основі родинного та приятельського листування, дослідники застосовували підходи психоісторії, обстоюючи тезу вплив взаємовідносин з матір'ю на подружнє життя В. Антоновича [16, с. 140].

Про « селянські шлюби » у середовищі народоловній інтелігенції другої половини XIX ст. писав С. Світленко [22, с. 130–141]. Характеризуючи постаті народоловців польського походження – К. Михальчука, Б. Познанського та Т. Рильського – дослідник вказував на специфіку подружнього життя двох останніх, які одружилися з сільськими дівчатами, що обумовлювалося ідеологічними переконаннями [25, с. 159–168].

У 2000–2010-ті рр. в українській історіографії намітився поворот до студіювання культурної антропології, що актуалізувало і студії предметно направлені на вивчення сімейної історії. У контексті осмислення феномену народоловній інтелігенції Наддніпрянської України це оформилось у нечисленні розвідки, котрі мають інноваційний характер. Зокрема, це праці Н. Барабаш [2], Г. Голубчик [9], Н. Товстоляк [28], І. Петренко [22], орієнтовані на дослідження дворянсько–інтелігентських родин Наддніпрянщини, де йдеться і про подружнє життя. У рамках цих розвідок на українському матеріалі апробовано методи та підходи, притаманні для сімейної, гендерної, культурної, інтелектуальної історії. Також подружнє життя народоловній інтелігенції

вивчається літературознавцями, дослідниками біографії українських письменників XIX ст. Осмислення цих питань характерне для студій Є. Нахліка щодо шлюбних та позашлюбних взаємин П. Куліша [20], низки розвідок І. Денисюка та Т. Скрипки щодо родини Драгоманових–Косачів [5; 10; 27].

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що у рамках даного дослідження проаналізовано масив праць, присвячених народоловній інтелігенції Наддніпрянщини 1860–1880-х рр. З одного боку, – вивчення сімейної історії, зокрема подружніх взаємин, лише в останні роки починає оформлюватися у самостійний напрям. З іншого, – окремі сюжети введені до історіографії набагато раніше, що дає підстави вести мову про традицію їхнього осмислення. Аналіз наявної літератури свідчить, що подружнє життя народоловній інтелігенції другої половини XIX ст. малодосліджене. Переважання національної парадигми у вивченні українського руху та його учасників, змістило на периферію нові інтерпретативні підходи, попри актуальність їхнього використання. Між тим, вітчизняні та зарубіжні праці з гендерної, сімейної, інтелектуальної історії, історії повсякдення, тілесності та сексуальності пропонують методологію, яку можливо застосувати на українському матеріалі, щоб заповнити тематичні лакуни. Поле для їхньої апробації є в тому числі й історія подружнього життя народоловніх інтелігентів Наддніпрянщини.

Список використаних джерел

1. Антонович М. Дві замітки до життєпису О. Я. Кониського [Текст] / М. Антонович // Український історик. – 1970. – №1–2. – С.89–94.
2. Барабаш Н. О. Рід Білозерських і культурний світ України XIX – початку XX століть [Текст] / Н. О. Барабаш. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2007. – 264 с.
3. Беззубець О. В. Інформаційні ресурси мемуаристики діячів українського національно–демократичного руху другої половини XIX ст. [Текст] / О. В. Беззубець // Наукові праці Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. – 2006. – Вип.16. – С.244–253.
4. Борисенко В. Й. Боротьба демократичних сил за народну освіту на Україні в 80–90-х роках XIX ст. [Текст] / В. Й. Борисенко. – К.: Наукова думка, 1980. – 155 с.
5. Борисюк Т. Жінка з роду Косачів [Текст] / Т. Борисюк. І. Денисюк // Україна. – №4. – С.8–12.
6. Бракер Н. Опанас Іванович Михалевич (1848–1925) [Текст] / Н. Бракер // За сто літ. Матеріали з громадського та літературного життя України XIX і початків XX століття / ред. акад. М. Грушевського. – К., 1930. – Кн.6. – С.153–165.
7. Буда С. До біографії С. А. Подолинського [Текст] / С. Буда // За сто літ. Матеріали з громадського та літературного життя України XIX і початків XX століття / ред. акад. М. Грушевського. – К., 1930. – Кн.5. – С.192–207.
8. Буда С. Заслання Мик. Вас. Ковалевського (Ненадруковані стаття та листи М. В. Ковалевського) [Текст] / С. Буда // За сто літ. Матеріали з громадського та літературного життя України XIX і початків XX століття / ред. акад. М. Грушевського. – К., 1928. – Кн.2. – С.200–223.
9. Голубчик Г. Д. Родина як фактор тягlosti національної культури: Марковичі–Маркевичі [Текст] / Г. Д. Голубчик // Збірник праць молодих вчених ДДУ. Історія. – Д., 1999. – С.13–22.
10. Денисюк І. О. Дворянське гніздо Косачів [Текст] / І. О. Денисюк, Т. О. Скрипка. – Л.: Академічний експрес, 1999. – 268 с.
11. Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність [Текст] / Д. Дорошенко. – Прага: Вид–во Ю. Тищенко, 1942. – 181 с.
12. Дорошкевич О. К. Куліш та Милорадовичівна [Текст] / О. Дорошкевич. – К.: «Слово», 1927. – 120 с.
13. Іваненко М. З життя О. Я. Кониського. (Нові матеріали) [Текст] / М. Іваненко // Україна. – 1929. – Кн.3–4. – С.65–69.

14. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Відділ рукописів. – Ф.Х. – Спр.17146. – 13 арк.
15. Там само. – Спр.17332. – 30 арк.
16. Короткий В. Володимир Антонович: поза контекстом. [Текст] / В. Короткий, В. Ульяновський. – К.: Заповіт, 1998.
17. Левченко М. До листування П. О. Куліша з П. Ф. Глібовою [Текст] / М. Левченко // Записки Історико-філологічного відділу ВУАН. – 1927. – Кн.10. – С.293–298.
18. Міяковський В. Б. С. Познанський (Народник 60-х років) [Текст] / В. Міяковський // Україна. – 1926. – Кн.1. – С.72–93.
19. Науменко В. Александр Федорович Кистяківський и украинство (к 30-ю со дня его смерти) [Текст] / В. Науменко // Украинская жизнь. – 1915. – №1. – С.36–42.
20. Нахлік Є. Подружнє життя і позашлюбні романи Пантелеймона Куліша [Текст] / Є. Нахлік. – К.: «Український письменник», 2006. – 366 с.
21. Овсянко-Куликовський Д. А. А. Потебня, как языковед-мыслитель [Текст] / Д. Овсянко-Куликовський // КС. – 1893. – №7. – С.30–46.
22. Петренко І. М. Єлизавета Милорадович-Скоропадська (1832–1890) в українському суспільно-політичному русі [Текст] / І. М. Петренко. – Полтава: ПУЕТ, 2013. – 151 с.
23. Плячинда В. П. Павло Гнатович Житецький [Текст] / В. П. Плячинда. – К.: Наукова думка, 1987. – 221 с.
24. Рильський Ф. Р. К изучению украинского народного мировоззрения [Текст] / Ф. Р. Рильський // КС. – 1890. – №10. – С.1–25.
25. Світленко С. І. Діячі польського походження в українському національному русі пореформеної доби: українські хлоп омані К. П. Михальчук, Б. С. Познанський і Т. Р. Рильський [Текст] / С. І. Світленко // Світ модерної України кінця XVIII – початку XX ст.: зб. наук. праць. – Д.: Герда, 2007. – С.159–168.
26. Світленко С. І. Світ модерної України кінця XVIII – початку XX ст.: зб. наук. праць. [Текст] / С. І. Світленко. – Д.: Герда, 2007. – 460 с.
27. Скрипка Тамара. Родові гнізда Драгоманових-Косачів: їх устрій та культура [Текст] / Тамара Скрипка. – К.: Темпора, 2013. – 655 с.
28. Товстоляк Н. М. Родина Тарновських в історико-культурному контексті своєї епохи [Текст] / Н. М. Товстоляк // Україна: минуле і сучасність: зб. наук. праць. – Кр. Ріг: Вид-во «І.В.І», 2001. – С.169–178.
29. Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня [Текст] / В. Ю. Франчук. – К.: Наук. думка, 1985. – 168 с.
30. Чиряко Н. М. Здобутки у висвітленні історії Київської громади 60–90-х рр. XIX ст. [Текст] / Н. М. Чиряко // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Серія: Історія. – 2002. – №63/64. – С.100–101.

References

1. Antonovych M. Dvi zamitky do zhyttjepysu O. Ja. Konys'kogo [Tekst] / M. Antonovych // Ukrai'ns'kyj istoryk. – 1970. – №1–2. – S.89–94.
2. Barabash N. O. Rid Bilozers'kyh i kul'turnyj svit Ukrai'ny XIX – pochatku XX stolit' [Tekst] / N. O. Barabash. – K.: Vydavnychyj dim «Stylos», 2007. – 264 s.
3. Bezzubec' O. V. Informacijni resursy memuarystyky dijachiv ukrai'ns'kogo nacional'no-demokratychnogo ruhu drugoi' polovyny XIX st. [Tekst] / O. V. Bezzubec' // Naukovi praci Nacional'noi' biblioteki imeni V. I. Vernads'kogo. – 2006. – Vyp.16. – S.244–253.
4. Borysenko V. J. Borot'ba demokratychnyh syl za narodnu osvitu na Ukrai'ni v 80–90-h rokakh XIX st. [Tekst] / V. J. Borysenko. – K.: Naukova dumka, 1980. – 155 s.
5. Borysjuk T. Zhinka z rodu Kosachiv [Tekst] / T. Borysjuk. I. Denysjuk // Ukrai'na. – №4. – S.8–12.
6. Braker N. Opanas Ivanovych Myhalevych (1848–1925) [Tekst] / N. Braker // Za sto lit. Materialy z gromads'kogo ta literaturnogo zhyttja Ukrai'ny XIX i pochatkiv XX stolittja / red. akad. M. Grushevs'kogo. – K., 1930. – Кн.6. – S.153–165.
7. Buda S. Do biografii' S. A. Podolyns'kogo [Tekst] / S. Buda // Za sto lit. Materialy z gromads'kogo ta literaturnogo zhyttja Ukrai'ny XIX i pochatkiv XX stolittja / red. akad. M. Grushevs'kogo. – K., 1930. – Кн.5. – S.192–207.
8. Buda S. Zaslannja Myk. Vas. Kovalevs'kogo (Nenadrukovani stat'tja ta lysty M. V. Kovalevs'kogo) [Tekst] / S. Buda // Za sto lit. Materialy z gromads'kogo ta literaturnogo zhyttja Ukrai'ny XIX i pochatkiv XX stolittja / red. akad. M. Grushevs'kogo. – K., 1928. – Кн.2. – S.200–223.

9. Golubchik G. D. Rodyna jak faktor t'jaglosti nacional'noi' kul'tury: Markovychi–Markevychi [Tekst] / G. D. Golubchik // Zbirnyk prac' molodyh vchenyh DDU. Istorija. – D., 1999. – S.13–22.
10. Denysjuk I. O. Dvorjans'ke gnizdo Kosachiv [Tekst] / I. O. Denysjuk, T. O. Skrypka. – L.: Akademichnyj ekspres, 1999. – 268 s.
11. Doroshenko D. Volodymyr Antonovych. Jogo zhyttja j naukova ta gromads'ka dijalnist' [Tekst] / D. Doroshenko. – Praga: Vyd-vo J. Tyshhenka, 1942. – 181 s.
12. Doroshkevych O. K. Kulish ta Myloradovychna [Tekst] / O. Doroshkevych. – K.: «Slovo», 1927. – 120 s.
13. Ivanenko M. Z zhyttja O. Ja. Konys'kogo. (Novi materialy) [Tekst] / M. Ivanenko // Ukrai'na. – 1929. – Кн.3–4. – S.65–69.
14. Instytut rukopysu Natsionalnoj biblioteki Ukrai'ny imeni V. I. Vernads'kogo NAN Ukrai'ny. Vidill rukopysiv. – F.X. – Spr.17146. – 13 арк.
15. Там само. – Спр.17332. – 30 арк.
16. Korotkyj V. Volodymyr Antonovych: poza kontekstom. [Tekst] / V. Korotkyj, V. Ul'janovs'kyj. – K.: Zapovit, 1998.
17. Levchenko M. Do lystuvannja P. O. Kulisha z P. F. Glibovoju [Tekst] / M. Levchenko // Zapsyky Istoryko-filologichnogo vidillu VUAN. – 1927. – Кн.10. – S.293–298.
18. Mijakovs'kyj V. B. S. Poznans'kyj (Narodnyk 60-h rokiv) [Tekst] / V. Mijakovs'kyj // Ukrai'na. – 1926. – Кн.1. – S.72–93.
19. Naumenko V. Aleksandr Fedorovych Kystjakyvskyj y ukraynstvo (k 30-ju so dnja ego smerty) [Tekst] / V. Naumenko // Ukrainskaja zhyzn'. – 1915. – №1. – S.36–42.
20. Nahlik Je. Podruzhnje zhyttja i pozashljubni romany Pantelejmona Kulisha [Tekst] / Je. Nahlik. – K.: «Ukrai'ns'kyj pys'mennyk», 2006. – 366 s.
21. Ovsjanyko–Kulykovskyj D. A. A. Potebnja, kak jazykoved-myslytel' [Tekst] / D. Ovsjanyko–Kulykovskyj // KS. – 1893. – №7. – S.30–46.
22. Petrenko I. M. Jelyzaveta Myloradovych–Skoropads'ka (1832–1890) v ukrai'ns'komu suspil'no-politychnomu rusi [Tekst] / I. M. Petrenko. – Poltava: PUET, 2013. – 151 s.
23. Plachynda V. P. Pavlo Gnatovych Zhytec'kyj [Tekst] / V. P. Plachynda. – K.: Naukova dumka, 1987. – 221 s.
24. Ryl'skyj F. R. K yzuchenju ukraynskogo narodnogo myrovozzrenja [Tekst] / F. R. Ryl'skyj // KS. – 1890. – №10. – S.1–25.
25. Svitlenko S. I. Dijachi pol's'kogo pohodzhennja v ukrai'ns'komu nacional'nomu rusi poreformenoj doby: ukrai'ns'ki hlopomany K. P. Myhal'chuk, B. S. Poznans'kyj i T. R. Ryl's'kyj [Tekst] / S. I. Svitlenko // Svit modernoi' Ukrai'ny kincja XVIII – pochatku XX st.: zb. nauk. prac'. – D.: Gerda, 2007. – S.159–168.
26. Svitlenko S. I. Svit modernoi' Ukrai'ny kincja XVIII – pochatku XX st.: zb. nauk. prac' [Tekst] / S. I. Svitlenko. – D.: Gerda, 2007. – 460 s.
27. Skrypka Tamara. Rodovi gnizda Dragomanovych–Kosachiv: i'h ustrij ta kul'tura [Tekst] / Tamara Skrypka. – K.: Tempora, 2013. – 655 s.
28. Tovstoljak N. M. Rodyna Tarnovs'kyh v istoryko-kul'turnomu konteksti svojej' epohy [Tekst] / N. M. Tovstoljak // Ukrai'na: mynule i suchasnist': zb. nauk. prac'. – Kr. Rig: Vyd-vo «I.V.I», 2001. – S.169–178.
29. Franchuk V. J. Oleksandr Opanasovych Potebnja [Tekst] / V. Ju. Franchuk. – K.: Naukova dumka, 1985. – 168 s.
30. Chyrykalo N. M. Zdobutky u vysvitlenni istorii' Kyi'vs'koi' gromady 60–90-h rr. XIX st. [Tekst] / N. M. Chyrykalo // Visnyk KNU im. Tarasa Shevchenka. Serija: Istorija. – 2002. – №63/64. – S.100–101.

Nikitenko A. L., teacher of Humanitarian Sciences Dnipropetrovsk Medical Academy of Ministry of Healthcare of Ukraine (Ukraine, Dnipropetrovsk), dneprjanka@yandex.ua

Family life of ukrainophile intellectuals in Naddniproians'ka Ukraine after great reforms in Russian empire: historiographical aspect

The process of studying family life of ukrainophile intellectuals in Naddniproians'ka Ukraine after great reforms in Russian empire is analyzed. The main aim of this paper is to analyze the researches devoted to the problem of family life of ukrainophile intellectuals in Naddniproians'ka Ukraine after great reforms in Russian empire and different aspects of this problem and revealing of the most studied subjects of this problem. Main conclusion of the paper is that the problem of family life of ukrainophile intellectuals in Naddniproians'ka Ukraine during 60's–80's of XIX century was studied fragmentary.

Keywords: historiography, social history, Ukrainophile intellectuals, marriage, family life.

Никитенко А. И., преподаватель кафедры гуманитарных наук, ГУ «Днепропетровская медицинская академия МОЗ Украины» (Украина, Днепропетровск), dnerjanka@yandex.ua

**Супружеская жизнь народолюбивой интеллигенции
Надднепрянской Украины пореформенного периода:
историографический аспект**

Рассматривается состояние изучения проблемы супружеской жизни народолюбивой интеллигенции Надднепрянской Украины пореформенного периода в историографии. Цель статьи заключается в анализе работ, в которых рассматриваются семейные и брачные отношения народолюбивых или отдельные их аспекты; рассмотрены наиболее изученных сюжетов. Достижение поставленной цели основывается на применении общенаучных и специально-исторических методов исследования, в частности – проблемно-хронологического и периодизации. Автор выделяет четыре периода научного осмысления народолюбивой интеллигенции второй половины XIX в. Исследование историографического наследия позволяет сделать вывод, что проблематика супружеской жизни народолюбивой интеллигенции Надднепрянской Украины 60–80-х гг. XIX в. изучена фрагментарно.

Ключевые слова: историография, социальная история, народолюбивая интеллигенция, брак, супружеская жизнь.

* * *

УДК 94(73:5–191.2):327«1992/2015»

Мінгазутдінова Г. І.,
аспірантка, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
darthzepesh@i.ua

**Висвітлення політики США в Центральній Азії
наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.
в науковій літературі**

Статтю присвячено стану дослідження одного з напрямків зовнішньої політики США, центральноазійського, в українській та зарубіжній науковій школах. Проаналізовано висвітлення двосторонніх відносин США з країнами пострадянської Центральної Азії в наукових виданнях у ході зміни американської стратегії щодо регіону. Метою даної статті є характеристика наявних наукових напрацювань та окреслення завдання подальшого наукового пошуку з даної теми. Методологічною основою дослідження є принципи історизму, об'єктивності та плуралізму. Основним висновком дослідження є необхідність розвитку даної теми насамперед в історичній науці, оскільки здебільшого пропонувану тематику розглядають з політологічної точки зору.

Ключові слова: США, Центральна Азія, дослідження, монографія, наукова стаття.

Сучасний стан розподілу сил на міжнародній арені сприяє підвищенню інтересу до діяльності найвпливовіших країн світу на регіональних рівнях і, зокрема, на території колишнього СРСР. Існуючі тенденції зовнішньої політики провідних держав (і, зокрема, США) на пострадянському просторі по своїй суті виступають новим явищем, адже розпад «останньої з імперій» сприяв перегляду інтересів та засобів впливу важливих світових гравців у регіоні по відношенню як до європейської, так і до азійської його складових, спричинився до розробки нових політичних та адміністративних механізмів вивчення регіональних питань. Пострадянська Центральна Азія в складі Казахстану, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану та Киргизстану за більш ніж двадцять років пройшла непростий шлях від «заднього подвір'я» зовнішньої політики США до епіцентру боротьби з міжнародним тероризмом та контролера стратегічних природних ресурсів. Відтак розгляд Центральної Азії як сфери інтересів США у світовій науковій думці представляє справді широку палітру аналізу зовнішньополітичної діяльності Вашингтону. Істориографічний аналіз дає можливість не лише охарактеризувати стан розробки проблеми, але й окреслити завдання подальшого наукового пошуку з обраної теми дослідження. Серед наявних праць з обраної теми – індивідуальні та колективні монографії,

дослідницькі роботи, статті в наукових періодичних виданнях.

У 2014 році вийшла друком монографія українського дослідника Б. Левики [26], присвячена геополітичній ролі Центральної Азії та військової безпеці регіону, в тому числі в контексті інтересів США. Автор узагальнив історичний досвід п'яти пострадянських республік Центральної Азії в період 1991–2011 рр. з питань створення системи національної безпеки та формування Збройних Сил на тлі військово-політичної залежності від Росії та в умовах нових глобальних загроз. Працю написано на достатньо широкій джерельній базі – це, насамперед, нормативно-правові документи зазначених держав у сфері забезпечення національної безпеки та оборони, державні фахові, періодичні наукові та науково-популярні видання, публікації недержавних організацій тощо.

Перші праці щодо формування нової стратегії США по відношенню до центральноазійських незалежних держав з'явилися ще на початку 1990-х рр. XX ст. Зокрема, в 1992 році американський спеціаліст Г. Фуллер опублікував працю «Центральна Азія. Нова геополітика» [5]. На основі власного ознайомлення зі становищем Центральної Азії після розпаду СРСР в ході відвідання регіону та за рахунок вивчення культурних особливостей п'яти країн та релігійного підґрунтя локальних суспільних процесів автор розкриває перспективи впливу Центральної Азії на розстановку сил в азійському регіоні в цілому та пояснює значущість появи нових держав для США. За словами дослідника, важливість нових країн полягає в першу чергу в їхньому потенціалі щодо зрушень регіональних конфліктів на релігійному та етнічному ґрунті у таких країнах, як Туреччина, Афганістан, Іран, Китай та Пакистан, що становитиме загрозу стабільності усієї Азії. Крім того, Фуллер підкреслив занепокоєність США в тодішній наявності ядерної зброї на території Казахстану. Тож важливим завданням для Вашингтону автор вважав докладання зусиль для недопущення розгортання конфліктів подібного гатунку, що можуть поставити під загрозу безпеку не лише в регіоні, а й у світі.

Великий масив наукових праць стосовно політики США щодо Центральної Азії з'явився в 2001–2009 рр., – в час активного перегляду керівництвом США ролі регіону в зовнішньополітичному курсі та зростання значимості Центральної Азії в стратегічних напрацюваннях. Серед цих робіт представлені як праці відносно діяльності США в Центральній Азії загалом, так і роботи, що торкаються двосторонніх відносин США з окремими центральноазійськими країнами.

У першій категорії праць звертає на себе увагу монографія М. Майера «Велика стратегія США та Центральна Азія: поєднання геополітики та ідеології» [13]. Автор пояснює важливість проблеми Центральної Азії в теоретичних напрацюваннях американських ідеологів як важливий складник географічного пласту, який охоплює території від Західної Африки до Південно-Східної Азії, апелює до ґрунтовних для американської стратегії в регіоні робіт Г. Макіндера та З. Бжезінського. Також на прикладі великого комплексу інтересів, загроз та викликів для США саме в Центральній Азії Майер пропонує в подальшому розбудовувати американську стратегію в інших регіонах світу.

Серед загальних робіт також необхідно виділити дослідження Дж. К. Девіс та М. Дж. Суїні «Центральна Азія